

РЕЦЕНЗІЯ

**кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника
відділу проблем кримінального права, кримінології та судоустрою
Інституту держави і права ім. В.М. Корецького НАН України
Нерсеяна Армена Сабіровича на дисертацію
ГЛОМБА ЮРІЯ ОЛЕКСАНДРОВИЧА
«Кримінальна відповідальність за введення в оману суду або
іншого уповноваженого органу»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)**

Актуальність теми дослідження. Правосуддя в Україні історично було однією з найважливіших соціально-правових проблем, що особливо болісно сприймається суспільством.

При цьому, відповідно до доповіді Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини «Верховенство права та доступ до правосуддя» ключовими проблемами доступу до правосуддя у 2022 році стало недодержання розумних строків судового розгляду справ, порушення процесуальних прав під час досудового розслідування, неналежне виконання судових рішень та рішень інших органів (посадових осіб), обмеження доступу до судових рішень¹.

Недостатня ефективність правосуддя в Україні суттєво сповільнює економічне зростання. Опитування бізнесу демонструє, що поширеність корупції та недовіра до судової системи є основними перешкодами для залучення в Україну іноземних інвестицій.

Водночас, традиційна для української суспільної думки позиція, згідно якої відповідальність за стан правосуддя повною мірою покладено на судову владу і в більш широкому контексті – державу, слід також зазначити що значною мірою така відповідальність лежить і на учасниках судового процесу, які зловживають процесуальними правами.

¹ «Верховенство права та доступ до правосуддя» <https://ombudsman.gov.ua/report-2022/verkhovenstvo-prava?tmpl=component&format=pdf>

В контексті такого зловживання слід виокремити таку форму зловживання процесуальними правами, як введення суду / іншого уповноваженого органу в оману. При цьому таке введення в оману може бути вербальним (усним або письмовим), або документальним (коли суд вводиться в оману шляхом складання і подання підроблених документів), активним або пасивним.

Таким чином, слід погодитись з автором про те, що наближення національного кримінального законодавства до європейських цінностей, однією з яких є здійснення правосуддя, що здатне забезпечувати, гарантувати та охороняти права та свободи людини і громадянина, протидіяти кримінальним правопорушенням. Правосуддя є тим лакмусовим папірцем, що демонструє рівень розвитку правової системи та суспільства в цілому, особливо в умовах воєнного стану, коли окремі права і свободи людини та громадянина можуть бути обмежені. Правосуддя у будь-який період не повинно зазнавати сторонніх впливів, у тому числі тих, що пов'язані з дезінформаційним впливом омани на нього з боку будь-яких учасників правосуддя.

Крім того, попри наявність в українській кримінально-правовій науці численних досліджень проблеми кримінально-правової фальсифікації доказів, неправдивих показань в судах чи інших уповноважених органах України, все ж на сьогодні залишилося дискусійним чи невирішеним ряд питань, що потребують додаткового з'ясування.

Як свідчить аналіз кримінального законодавства України, наукових джерел, статистичних даних, судової практики, проблема кримінально-правової протидії введення суду в оман є надзвичайно актуальною в сучасних умовах.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що вперше на дисертаційному рівні комплексно досліджено питання кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Зокрема вперше віднесено норму, передбачену у ст. 384 КК, до усталених, яка має витoki з історичних пам'яток кримінального права, та характеризується наступністю. Визначено сучасну траєкторію цієї норми з поступальним еволюційним розвитком у напрямку вдосконалення кримінально-правового регулювання відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, що характеризується наступністю та узгодженістю з іншими кримінально-правовими нормами, а також з нормативно-правовими актами, що регламентують порядок здійснення відповідного виду провадження. Також автором встановлено, що оцінювач, який був залучений державним виконавцем у виконавче провадження не на конкурсних засадах, передбачених Законом України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні», повинен визнаватися суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, у разі вчинення ним протиправних дій, передбачених у цій статті.

Також слід відмітити що автором було удосконалено науковий підхід щодо визначення кола осіб, які можуть бути суб'єктами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Зокрема, зроблено слушний висновок, що експерт з питань права виключається з кола таких суб'єктів. Варто вважати також слушним і логічними авторське розуміння такого діяння, як складання для надання та надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста, що може бути вчинено виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків;

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується вдалою структуризацією роботи, відповідністю мети дослідження тим завданням, що ставить перед собою автором дисертації,

якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом наукових джерел та судових вироків, а також вмінням здобувача аргументовано доводити свою позицію та брати участь в доктринальній дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація відповідає вимогам що встановлені для наукових робіт відповідного рівня.

З аналізу плану дисертації можна зробити висновок про його відповідність змісту дисертації та поставленим автором науковим завданням.

У Розділі 1, положення його досліджують соціальну обумовленості кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, дисертантом встановлено, що вказане кримінальне правопорушення характеризується тим ступенем суспільної небезпеки, що обумовлює можливість криміналізації вказаного діяння.

Автор досліджує розвиток норми про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу в КК України і констатує що він є інтенсивним порівняно з іншими однорідними складами кримінальних правопорушень проти правосуддя. При цьому зміни переважно стосувалися диспозиції ч. 1 ст. 384 КК України (7 коригуючих кримінальних законів України), гіпотези (норм Загальної частини) (1 коригуючий кримінальний закон України). Коригування не зазнала диспозиція ч. 2 ст. 384 КК України, в якій вміщено кваліфікуючі ознаки введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, а також санкції частин 1 та 2 ст. 384 КК України.

Автором проаналізовано та виявлено особливості конструювання статті (статей) про введення в оману суду або іншого уповноваженого органу у кримінальному законодавстві зарубіжних держав, що дало підстави виявити такі найбільш вдалі законодавчі рішення, які можуть слугувати підґрунтям удосконалення відповідних норм КК України: встановлення кримінальної відповідальності не лише за «повне», а й за «неповне» введення в оману, коли відповідний суб'єкт дає неповні показання, висновок експерта або неповний

переклад; доповнення диспозиції ст. 384 КК України таким формулюванням: «вчинені особою, якій в установленому законом порядку було роз'яснено права, обов'язки відповідного учасника провадження та попереджено про кримінальну відповідальність; встановлення кримінальної відповідальності за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу спеціаліста; встановлення кримінальної відповідальності не лише за неправдивий висновок експерта, а й за його неправдиві показання; передбачення можливості застосування заходів кримінально-правового характеру щодо юридичної особи за введення в оману суду або іншого уповноваженого органу, вчинене її уповноваженою особою від імені та в інтересах юридичної особи.

У Розділі 2 автором висвітлюються питання юридико-догматичного пізнання сутності введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Зокрема, автор зазначає, що введення в оману як міжгалузеве та кримінально-правове поняття характеризується такими ознаками: протиправна поведінка особи, яка вводить в оману суд або інший уповноважений орган, а також своєрідний стан суду чи іншого уповноваженого органу, який вимушений оперувати інформацією, що не відповідає дійсності, оцінюючи її відповідно до норм процесуальних кодексів та процедурних нормативно-правових актів; дезінформаційний характер інформації, яка передається у формі показань, висновку, звіту та перекладу, коли її наявність здатна вплинути чи вплинула на прийняття рішення судом або іншим уповноваженим органом; 3) умисні протиправні діяння особи, яка повідомляє (надає) інформацію, що не відповідає дійсності; письмова форма; посягання на порядок суспільних відносин у суспільстві, який охороняється законом, що забезпечує нормальну діяльність судів, органів та осіб, що сприяють законному здійсненню правосуддя.

Завідомість як суб'єктивна ознака введення в оману суду або іншого уповноваженого органу характеризує інтелектуальну ознаку прямого умислу вказаного кримінального правопорушення. Крім того, автор зазначає, що не

повинна впливати на це відсутність процесуальних рішень, які б підтверджували факт завідомої неправдивості (неправильності) показань, висновку, звіту чи перекладу.

Розділ 3 дисертації присвячено характеристиці форм введення в оману суду або іншого уповноваженого органу. Автором запропоновано під завідомо неправдивими показаннями свідка чи потерпілого розуміти будь-які повідомлені повністю або частково спотворені (викривлені) відомості (інформація) в усній чи письмовій формі, які є доказами, на основі яких у визначеному чинним законодавством процедурному (процесуальному) порядку, встановлюють наявність або відсутність у справі фактичних обставин, які мають значення для розслідування та судового розгляду.

Автором з огляду на правовий статус підозрюваного та обвинуваченого, передбаченого у КПК запропоновано не передбачати кримінальну відповідальність за завідомо неправдиві показання таких учасників кримінального провадження, як підозрюваний та обвинувачений.

Автором зроблено висновок, що експерт у виконавчому провадженні може скласти або надати завідомо неправдивий висновок, проте такий висновок не має доказового значення, що не дає підстав для виокремлення такої загальної ознаки завідомо неправдивого висновку експерта, як його доказовість. З огляду на те, що у процесуальних кодексах висновок експерта з питань права не має доказового значення, а роль такого експерта зводиться до надання консультацій з питань права, а також урахуваючи те, що не всі процесуальні кодекси та процедурні нормативно-правові акти виокремлюють такого учасника судочинства (провадження), зроблено висновок, що експерт з питань права не є суб'єктом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України.

Складання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста характеризується обмеженим колом випадків застосування. Адже доказове значення має виключно у кримінальному провадженні у формі спрощеного досудового розслідування кримінальних проступків. Запропоновано

вдосконалити вказану форму введення в оману суду або іншого уповноваженого органу шляхом розширення можливості притягнення до кримінальної відповідальності спеціаліста за складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку у виконавчому провадженні, що потребує коригування диспозиції ст. 384 КК України та Закону України «Про виконавче провадження».

Складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста слід розуміти як складання для надання або надання завідомо неправдивого висновку спеціаліста під час досудового розслідування кримінальних проступків, що надається до внесення відомостей про кримінальний проступок до ЄРДР.

Визнано недоцільним передбачати кримінальну відповідальність спеціаліста за надання будь-якої допомоги у судочинстві (провадженні), включаючи як висновки, так і заяви, консультації тощо, які мають завідомо неправдивий характер з огляду на те, що спеціаліст виконує більшою мірою консультативну, технічну, другорядну роль у провадженні (судочинстві).

З огляду на рівнозначний статус висновків експерта та спеціаліста у виконавчому провадженні, запропоновано предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК України, визнавати завідомо неправдивий висновок спеціаліста у виконавчому провадженні, що потребує не змін у вказаній вище статті цього Кодексу та в Законі України «Про виконавче провадження».

Завідомо недостовірними доказами запропоновано визнавати докази, що не відповідають дійсності, є неправдивими, тобто стосуються подій, явищ, яких не існувало взагалі або які існували, але відомості про які не відповідають дійсності (є неповними чи перекрученими). Якщо об'єктивна сторона складу кримінального правопорушення передбачає кілька альтернативних діянь, одне з яких вичерпно називає ознаки предмета, стосовно яких може бути вчинено це суспільно небезпечне діяння (наприклад, показання свідка, потерпілого) (конкретне діяння), а інше згідно

з положеннями регулятивного законодавства фактично включає відповідні предмети в інший, більш загальний предмет (докази) (загальне діяння), то загальне діяння не може включати ту частину предмета, яка не охоплюється конкретним альтернативним суспільно небезпечним діянням. Тобто, завідомо недостовірні показання підозрюваного, обвинуваченого, експерта не можуть охоплюватися таким діянням, як подання завідомо недостовірних доказів.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що відповідні положення можуть бути використані у законотворчому процесі для подальшого удосконалення кримінального законодавства України; у процесі практичної правозастосованої діяльності під час кримінально-правової кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень та належної відповідальності за їх вчинення; у подальших наукових дослідженнях цієї проблематики та в освітньому процесі закладів вищої освіти під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, результати дослідження, сформульовані в дисертації, відображено в десяти наукових публікаціях, серед яких три наукові статті – у вітчизняних виданнях, включених МОН України до переліку фахових видань України, одна наукова стаття – у зарубіжному науковому правовому виданні, а також шість тез доповідей – у збірниках матеріалів науково-практичних конференцій.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які

варто розглянути для удосконалення аргументації позиції здобувача та врахування у подальшій роботі над окресленою проблематикою.

1. Автором запропоновано вважати предметом складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, рецензію на звіт оцінювача про оцінку майна у виконавчому провадженні. В цьому ж контексті дисертантом запропоновано вдосконалити формулювання предмета складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК, додавши до нього рецензію на звіт оцінювача (оскільки наразі такий предмет даною нормою не передбачено). Водночас, в рамках дискусії рецензент має зауважити наступне. Згідно чинного законодавства про оціночну діяльність рецензування звіту про оцінку майна (акта оцінки майна), яке полягає в їх критичному розгляді та наданні висновків щодо їх повноти, правильності виконання та відповідності застосованих процедур оцінки майна вимогам нормативно-правових актів з оцінки майна, в порядку, визначеному цим Законом та нормативно-правовими актами з оцінки майна. Таким чином, на відміну від звіту про оцінку майна рецензування встановлює лише професійний критичний огляд (передовсім щодо дотримання процедур оцінки майна), тобто акцентує увагу органів виконання судових рішень на належному чи неналежному застосуванні відповідних процедур. Відтак, рецензія звіту про оцінку майна завжди має похідний характер, що унеможлиблює її доказове значення.

2. Автор пропонує на підставі встановлення залежності між наявністю/відсутністю у процесуальних кодексах, а також в інших нормативно-правових актах процедурного характеру норм про правовий статус свідка, потерпілого, спеціаліста, експерта, перекладача, оцінювача, та описанням ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК вилучити вказівку про введення в оману Вищої ради правосуддя та тимчасової слідчої чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, а також передбачити кримінальну відповідальність за введення в оману Конституційного Суду України. Рецензент мусить не погодитись із

положеннями про вилучення відповідних норм із наступних міркувань. Роль ВРП яка полягає у забезпеченні незалежності судової влади, її функціонування на засадах відповідальності, підзвітності перед суспільством, формування добросовісного та високопрофесійного корпусу суддів, додержання норм Конституції і законів України, а також професійної етики в діяльності суддів і прокурорів може вимагати надання в т.ч. і пояснень осіб і висновків в сфері спеціальних знань. Водночас тимчасові слідчі комісії мають парламенту ряд прав, що можуть вважатись «квасислідчими», але мають дещо іншу природу.

3. Також варто, на мою думку, звернути увагу на запропоновану дисертантом кримінальну відповідальність за введення в оману Конституційного Суду України. Така позиція вимагатиме додаткового аргументування, оскільки, провадження в КСУ не пов'язане із встановленням тих чи інших фактичних обставин, а спрямоване на формальну конституційно-правову оцінку певних суспільних відносин.

4. Автор підтримує і розвиває підходи стосовно того, що свідок, потерпілий, експерт, перекладач попри віднесення їх до осіб, які беруть участь у розгляді справ про адміністративні правопорушення (КУпАП), не є суб'єктами складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 384 КК. Водночас, вказана думка обґрунтована в основному формальними причинами (що не дивно, зважаючи на те що КУпАП є правовим наслідком тоталітарного радянського режиму) та малозначністю даних правопорушень (що частково спростовується практикою ЄСПЛ, але автор слушно зауважує що це стосується не всіх адміністративних правопорушень).

Викладені вище думки мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.
Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Юрія Гломба є самостійним, оригінальним, актуальним науковим

дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення фундаментального наукового підґрунтя для належної кримінально-правової протидії підкупу в Україні.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 (зі змінами, внесеними наказом Міністерства освіти і науки від 31.05.2019 р. № 759) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44.

Відповідно автор дисертації – Юрій Олександрович Гломб – заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
відділу проблем кримінального права,
кримінології та судоустрою
Інституту держави і права
ім. В.М. Корецького НАН України,**

Армен Нерсисян